

Utjecaj vježbi za poticanje razvoja fonološke svjesnosti na početno čitanje kod djece predškolske dobi iz Montessori vrtića

Vendi Franc, Božica Vuić

SAŽETAK: Metajezične sposobnosti, unutar kojih je i fonološka svjesnost, dijelom su razvojni fenomen i snažno su podložne vježbi. Smatra se kako je razvijenost fonološke svjesnosti, kao jednog od pokazatelja općeg metalingvističkog razvoja u djece, jedan od ključnih čimbenika koji omogućuje uspješno usvajanje čitanja. Metakognitivne sposobnosti, među kojima je i fonološka svjesnost, mogu biti vježbane, a neka istraživanja pokazuju da, specifično, rani fonološki trening, može imati kratkoročne i dugoročne pozitivne efekte na markere rane pismenosti. Ovaj rad bavi se istraživanjem razvoja fonološke svjesnosti kod djece iz Montessori vrtića koji je primjer strukturiranog programa koji u sebi sadrži predviđene programe vježbi metajezičnih sposobnosti. U radu se objašnjava Montessori program, opisuju jezične vježbe koje se s djecom sustavno provode. Rad se bavi istraživanjem koliko takva vježba na ranom uzrastu utječe na razvoj fonološke svjesnosti kao i na kasniju uspješnost u početnome čitanju. U skladu s navedenim, očekivalo se da će ovo istraživanje potvrditi prednost ranih fonoloških intervencija na kasniju bolju sposobnost čitanja. Kao instrumenti ispitivanja razine fonološke svjesnosti korišten je test FONT (Subotić, 2011), test koji je originalno formiran na području Bosne i Hercegovine, ali je prilagođen specifičnostima hrvatskoga jezika. U istraživanju je sudjelovalo 110 djece predškolske dobi iz Montessori vrtića na području grada Zagreba.

Ključne riječi: *fonološka svjesnost, Montessori pedagogija, početno čitanje*

The impact of exercises aimed at stimulating the development of phonological awareness on initial reading in preschool children attending Montessori kindergarten

ABSTRACT: Metalinguistic abilities, including phonological awareness, are partly a developmental phenomenon and are strongly affected by exercise. It is believed that the development of phonological awareness, as one of the indicators of general metalinguistic development in children, is one of the key factors facilitating successful acquisition of reading. Metacognitive skills, including phonological awareness, can be trained, and some research studies show that, specifically, early phonological training can have both short-term and long-term positive effects on the markers of early literacy. This paper focuses on the research of the development of phonological awareness in children attending Montessori kindergarten, which is an example of a structured kindergarten programme containing exercises for the development of metalinguistic abilities. The paper explains the Montessori programme, and describes language exercises that are systematically implemented with children. The focus of this article is the investigation of the extent to which such exercises implemented at an early age affect the development of phonological awareness as well as later success in initial reading. Hence, it is expected that this research will confirm the advantages of early phonological intervention for the improvement of children's reading skills subsequently. The instrument used in testing the levels of phonological awareness was the FONT test (Subotić, 2011), which was originally developed on the territory of Bosnia and Herzegovina, but was adapted to the specifics of the Croatian language. The study included 110 preschool children attending Montessori kindergartens in Zagreb.

Keywords: *phonological awareness, Montessori pedagogy, initial reading*

UVOD

Razvijenost fonološke svjesnosti, kao jednog od pokazatelja općeg metalingvističkoga razvoja u djece rane i predškolske dobi, jedan je od ključnih čimbenika koji omogućuje uspješno usvajanje čitanja (Armbruster, Lehr i Osborn, 2010; Bus i Ijzendoorn, 1999; Trehearne, 2011). Metakognitivne sposobnosti, među kojima je i fonološka svjesnost, mogu se uvježbavati te da specifično, rani fonološki trening može imati kratkoročne i dugoročne pozitivne efekte na markere rane

pismenosti. U ovome se radu govori o istraživanju razvoja fonološke svjesnosti kod djece iz Montessori vrtića jer se u njima provode strukturirane vježbe metajezičnih sposobnosti. Također, u radu se objašnjava Montessori program, opisuju jezične vježbe koje se s djecom sustavno provode, te istražuje koliko takve vježbe utječu na uspješnost u početnome čitanju. Kao instrument ispitivanja razine fonološke svjesnosti korišten je test FONT (Subotić, 2011), test koji je originalno formiran na području Bosne i Hercegovine, no za potrebe pisanja ovoga rada prilagođen je

specifičnostima hrvatskoga jezika (Franc, 2015). Test FONT obuhvaća sljedeće zadatke: rastavljanje riječi na slogove (slogovna segmentacija), rastavljanje riječi na foneme (fonemska segmentacija), zadatci fonološke analize i sinteze, zadatci prepoznavanja rime. FONT je test koji mjeri fonološku svjesnost i zasnovan je na teoriji te ima aplikativni i prediktivni karakter. Brzina i točnost pročitana te broj pročitanih riječi u minuti bili su glavni parametri provjere uspješnosti čitanja koje se ispitalo tekstem Barbare Tonodi-Kukulja *Đačić prvašić*, a koji se nalazi u radnoj bilježnici *Prvi koraci* autora A. Bežena i V. Budinski (Bežen i Budinski, 2007). Prema relevantnoj literaturi, upravo je povezanost fonoloških čimbenika i čitanja jedna od najviše istraživanih veza. Istraživanjem su obuhvaćena djeca predškolske dobi urednoga jezično-kognitivnoga razvoja.

MONTESSORI PEDAGOGIJA

Montessori pedagogija smatra se obrazovnom alternativom i izvorom inspiracije za progresivne obrazovne reforme čiji je zadak promijeniti tradicionalan odnos prema djetetu i učenju (Pope Edwards, 2002). Cilj Montessori pedagogije je pomoći djetetu da samostalno stekne vještine i znanja potrebna za uspješno funkcioniranje u svijetu kakav on jest. Ispravnost i vrijednost takvog pristupa djetetu i učenju, već u samim počecima 20. stoljeća, potvrđuje i suvremena, relevantna pedagoška literatura u kojoj se dijete opisuje kao osoba koja uči čineći, aktivno, koja je glavni protagonist u procesu izgradnje svog vlastitog znanja (Barth, 2004; Bredekamp, 1992; Duncan i Lockwood, 2009; Helm i Katz, 2001; Jacobs i Crowley, 2007; Johnson, Christie i Wardle 2005; i dr.). skupine su heterogene prema spolu i dobi (djeca od 3 do 6 godina). Različita dob u grupi omogućuje raznovrsnost poticaja i socijalnih kontakata (Philipps, 1999). Naime, mlađa djeca uče od starije djece na takav način da im starija djeca, učvršćujući svoje znanje, pomažu učiti. Montessori materijal predstavlja „autodidaktički materijal“ za djecu pomoću kojeg ona samostalno mogu učiti i stjecati nova znanja i vještine. Ona uče rješavati zadatke rukujući materijalom i ponavljajući vježbe (Seitz i Hallwachs, 1997). Svaki materijal odnosi se samo na jedan problem odnosno na njegovo specifično svojstvo na koje se dijete treba usredotočiti, što znači da ono uči kroz proces pokušaja. Dijete s materijalom izvodi konkretne operacije, primjerice, tresе ga, slaže pojedine dijelove, razvrstava ih, otkriva razlike ili sličnosti, slaže u redove, važe, mjeri, gradi i sve to ponavlja dok sasvim ne upozna materijal i dok ne odluči posvetiti se nekom težem zadatku (Seitz i Hallwachs, 1997). Osnovna teza Montessori pedagogije jest „Pomози mi da učinim sam“. U tom smislu Montessori odgojitelj prati individualni razvoj svakog djeteta i nudi mu poticaje potrebne za ovladavanje određenih vještina sukladno njegovom trenutačnom psihofizičkom razvoju što je ujedno i osnova za daljnji djetetov razvoj. Prema Montessori pedagogiji odgojitelj ne bi smio djetetu pružati izravnu pomoć jer „djeca ne žele da ih se poslužuje, nego žele biti samostalna“ (Seitz i Hallwachs, 1997, str. 61). Prilikom pokazivanja načina na koji se rukuje materijalom interakcija odgojitelj – dijete uvijek je individualna, a priborom se uvijek rukuje na isti način. Pri tome se djetetu daje mogućnost samostalnoga uviđanja i donošenja zaključka (Philipps, 1999). Od odgojitelja se očekuje da bude reflektivni

praktičar što znači da cijeli svoj radni vijek promišlja o vlastitoj praksi, načinima na koji djeca uče u suvremenom svijetu i novim kontekstima te na adekvatan način odabiru primjeren metodički instrumentarij (Miljak, 2009; Petrović-Sočo, 2009; Rinaldi, 2006; Šagud, 2006; i dr.). Jezične vježbe za razvoj fonološke svjesnosti odgojitelji u Montessori vrtićima provode svakodnevno kroz oblike slobodne igre i strukturirane aktivnosti. Tijekom istraživanja zamijećeno je tridesetak različitih vježbi kao što su: *kartice za imenovanje sa sličicama, glasovne igre, slova od brusnog papira, uparivanje velikih i malih tiskanih slova, čitanje uz malene predmete, građenje riječi* i dr.

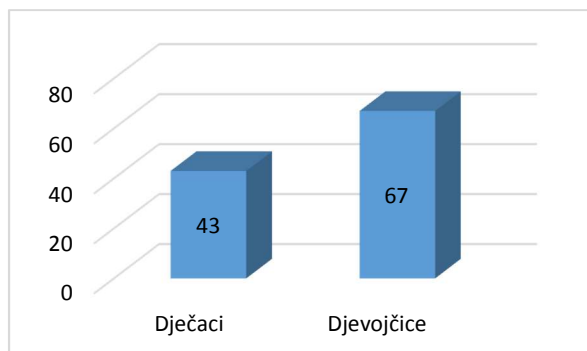
ODNOS FONOLOŠKE SVJESNOSTI I ČITANJA

Fonološka je svjesnost ključna za učenje čitanja u bilo kojem abecednom sustavu (Ehri et al., 2001; Rathvon, 2001). Lundberg je 1980. proveo prvo opsežno istraživanje o odnosu fonološke svjesnosti mjerene kod djece predškolske dobi i čitanja u prvim razredima osnovne škole (Ivšac Pavliša i Lenček, 2010). I kasnija mnoga znanstvena istraživanja (Reid, 2009; Snowling, 2000;) Whitehurst i Lonigan, 1998; 2003) pokazala su da je fonološka svjesnost ključna za usvajanje čitanja i pisanja te da učenje čitanja abecednog pisma pridonosi razvoju fonološke svjesnosti. Kolić-Vehovec (2003) navodi da će djeca s dovoljno razvijenom fonološkom svjesnošću bez teškoća usvojiti čitanje i pisanje. za uspješno je čitanje, dakle, važno biti sposoban razdijeliti riječi na manje jedinice - prvo na slogove, potom na foneme. Kolić-Vehovec (2003) navodi da je razina fonološke svjesnosti djece predškolske dobi najbolji pretpokazatelj uspješnosti čitanja u prvom razredu i kasnije. Istraživanje koje je provela Kodžopeljić (1996) pokazalo je kako neke razine metajezične svjesnosti izravno utječu na početno čitanje, a među njima najviše upravo fonološka svjesnost. Upravo je važnost fonološke svjesnosti neosporna za usvajanje čitanja, a da fonološka svjesnost može biti unaprijeđena kada se djecu direktno poučava, potvrđuju istraživanja Olofssona i Lundberga iz 1983. (Ivšac Pavliša i Lenček, 2010). O dvosmjernoj vezi između fonološke svjesnosti i učenja čitanja govore Goswami i Bryant (1990), Wagner et al. (1997) čija istraživanja pokazuju da su osnovni aspekti fonološke svjesnosti preduvjet za savladavanje vještina čitanja te da napredovanje u savladavanju čitanja potiče razvoj složenijih oblika fonološke svjesnosti. Istraživanje koje je u Hrvatskoj provela Kolić-Vehovec (2003) također je pokazalo iste rezultate kao istraživanja Goswami i Bryant (1990) i Wagner et al. (1997). Naime, u Hrvatskoj je nekoliko istraživanja koja se bave provjerom utjecaja na razvoj čitanja, odnosno čitačkih vještina. Čudina-Obradović (1999) pratila je 119 djece prije polaska u prvi razred do kraja prvog razreda i ustanovila je da je na točnost čitanja utjecala najviše fonemska svjesnost, a glatkoća čitanja i razumijevanje smisla pročitana bila su pod utjecajem predškolskoga poznavanja slaganja glasa i slova. Istraživanje Kolić-Vehovec (2003) pokazalo je da je fonemska svjesnost povezana s glatkoćom čitanja na kraju prvoga razreda neovisno o tome je li izmjerena prije škole, na početku ili na kraju prvoga razreda.

ISTRAŽIVANJE

Prva faza istraživanja

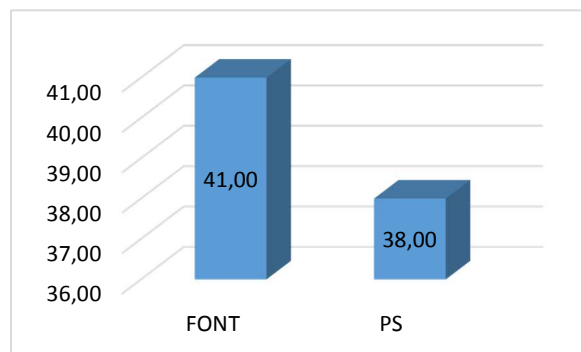
Istraživanje se provelo u devet različitih vrtića kojima se provodi Montessori program (Dječji vrtić *Malešnica*, Dječji vrtić *Vladimira Nazora*, Dječji vrtić *Srčeko*, Dječji vrtić *Tatjane Marinić*, Dječji vrtić *Jarun*, Dječji vrtić *Jarun- Jelena*, Dječji vrtić *Siget*, Dječji vrtić *Sopot*, Dječji vrtić *Vrbik*) i njime je obuhvaćeno 110 djece predškolske dobi od toga 67 djevojčica i 43 dječaka. Prema dobnoj podjeli ispitano je 55 djece u dobi od pet ($M_M=5,35$, $SD_M=0,29$), odnosno šest godina ($M_M=6,32$, $SD_M=0,23$).

Slika 1. Udio ispitane djece prema spolu

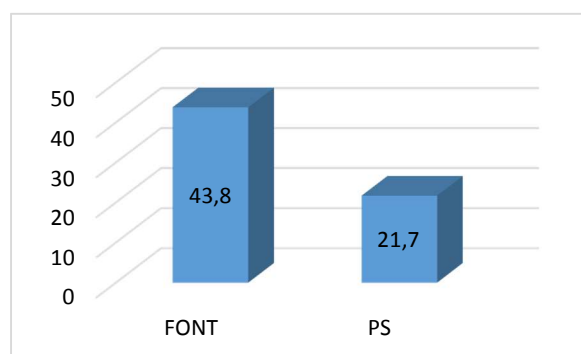
Podatci o razini fonološke svjesnosti djece prikupili su se ispitivanjem testom FONT (Subotić, 2011), namijenjenim mjerenju razvijenosti fonološke svjesnosti kod djece. FONT je originalno formiran i vrednovan na području Bosne i Hercegovine i Srbije, gdje je pokazao dobra psihometrijska svojstva, a za potrebe disertacije prilagođen je (u suradnji s autorom testa) specifičnostima hrvatskoga jezika. Riječ je o testu koji teorijski uvažava aktualnu teorijsku paradigmu distinkcije između fonemske i nefonemske fonološke svjesnosti, a obuhvaća sljedeće zadatke: prepoznavanje rime, prepoznavanje/identificiranje početnoga i završnoga fonema, spajanje slogova, fonemsku segmentaciju, supstituciju i izostavljanje, a u najnovijoj verziji (uključujući i hrvatsku adaptaciju) pridodan je i zadatak slogovne segmentacije (u svrhu proširenja predmeta mjerenja nefonemske fonološke svjesnosti). Prema Rathvon (2004) postoje dvije kategorije zadataka za mjerenje fonološke svjesnosti: nefonemski zadatci kojima se mjere globalni aspekti fonološke svjesnosti kao što su slogovi i rima i zadatci fonemske svjesnosti kojima se mjeri sposobnost pojedinca da usmjeri pažnju na individualne foneme ili da manipulira istim. Istoj djeci provjereno je i poznavanje velikih i malih tiskanih slova abecede. Testovi za hrvatski jezik u posljednjih se nekoliko godina intenzivno razvijaju. Glavnom testiranju testom FONT u ovom istraživanju prethodila je i mala pilot-provjera (Franc i Subotić, 2015) koja je pokazala da hrvatska adaptacija testa pokazuje odlične metrijske karakteristike. Za potrebe ovoga istraživanja, u skladu s preporukama autora FONT-a (Subotić, 2011) korišten je ukupni rezultat s testa, a ne rezultati sa supskala. Test u ovom istraživanju pokazuje vrlo visoku pouzdanost (Cronbachova $\alpha=.96$). Ispitanici su ispitivani individualno u predškolskoj instituciji u zasebnoj prostoriji. Ispitalo se samo one ispitanike koji su imali potpisanu roditeljsku suglasnost za sudjelovanje u istraživanju, a koji su sami pristali na ispitivanje. Ukoliko

je dijete odbilo sudjelovati, ono nije uključeno u ispitivanje. Ispitivanje je trajalo minimalno 15 minuta, maksimalno 45 minuta što je ovisilo o dobi i raspoloženju djeteta. Kod najmlađe je djece ispitivanje često uključivalo i stanke koje su korištene za razgovor ili igru. Redosljed zadataka bio je kod svih ispitanika isti, ispitivalo se 8 zadataka testa FONT po redu, od jednostavnijih zadataka prema kompleksnijim. U skladu s početnim očekivanjima, utvrđeno je da djeca iz Montessori vrtića neovisno o dobi (petogodišnjaci ili šestogodišnjaci) postižu visoke rezultate fonol svjesnosti ($M_M=44,85$, $SD_M=5,94$) i u pogledu rezultata poznavanja slova ($M_M=23,34$, $SD_M=7,65$).

Slika 2 Prikaz rezultata postignutih pri rješavanju testa FONT i poznavanja slova.

Rezultati fonološke svjesnosti i poznavanja slova pokazali su da i petogodišnjaci i šestogodišnjaci poznaju gotovo 24 slova abecede te su 100% uspješni u rješavanju šest od osam zadataka testa FONT. Naime, zadatci spajanja slogova, slogovne segmentacije, identificiranja početnog fonema, prepoznavanja rime, fonemske segmentacija, identificiranja završnog fonema riješeni su u potpunosti dok su se posljednja dva zadatka FONT testa (eliminacija početnoga fonema i supstitucija početnog fonema) pokazala teže rješivim. Zadatak eliminacije početnoga fonema izdvajamo kao najteže rješiv budući da ga je riješilo 91,8% ispitanika.

Slika 3. Broj točnih odgovora u FONT testu i poznavanju slova.

Druga faza istraživanja

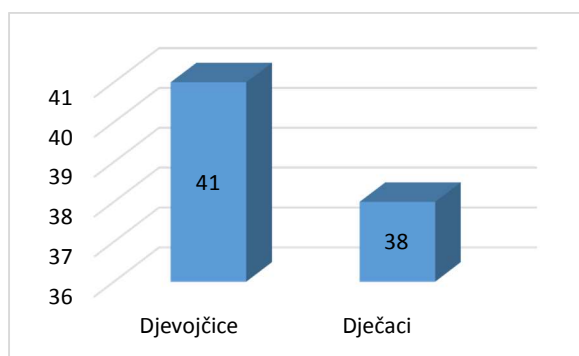
S obzirom na velik broj istraživanja koja pokazuju kako je razvijenost fonološke svjesnosti i rano poznavanje slova jedan od pokazatelja općega metalingvističkog razvoja u djece i jedan od ključnih čimbenika koji omogućuje uspješno usvajanje čitan (Reid, 2009; Snowling, 2000; Whitehurst i Lonigan, 1998, 2003). Druga faza istraživanja imala je za cilj

utvrditi u kojoj su mjeri fonološka svjesnost i rano poznavanje slova prediktivni za usvajanje čitanja. Budući da se metakognitivne sposobnosti, među kojima je i fonološka svjesnost, mogu vrlo efikasno vježbati, a to vježbanje može imati dugoročne i snažne implikacije na kasnije opismenijavanje, očekuje se da će opisano istraživanje pokazati da će djeca iz Montessori vrtića pokazati visoku sposobnost početnoga čitanja. Ispitivanje početnoga čitanja operacionalizirano je dvjema varijablama: 1) preciznost čitanja (pč) = broj ispravno pročitanih riječi/ukupan broj riječi * 100. Stoga, dobivena vrijednost odgovara postotku ispravno pročitanih riječi. 2) broj ispravno pročitanih riječi u minuti (bir/min) = broj ispravno pročitanih riječi/vrijeme čitanja teksta (u minutama). Istraživanje se provelo u četiri različite škole u Samoboru, jednoj u Bregani i devet različitih škola u Zagrebu (popis škola, razreda i učitelja nalazi se u tablici 1.). Provedbu istraživanja odobrili su ravnatelji škola i roditelji djece koji su potpisali suglasnost.

Tablica 1. Popis osnovnih škola koje su pohađala djeca ispitivana u drugoj fazi istraživanja

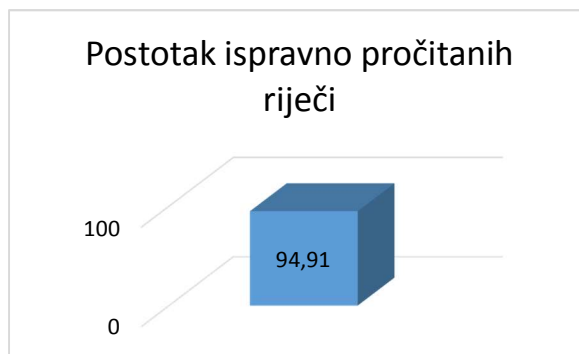
Naziv škole	Razred	Učiteljica
OŠ Bogumila Tonija, Samobor	1.a	Gabrijela Žokalj
OŠ Bogumila Tonija, Samobor	1.b	Marija Mapilele
OŠ Bogumila Tonija, Samobor	1.c	Darinka Celižić
OŠ Bogumila Tonija, Samobor	1.d	Ivanka Horvat
OŠ Bogumila Tonija, Mirnovec	1.m	Mirela Franceković
OŠ Bogumila Tonija, Farkaševac	1.f	Dijana Škvorc-Šagud
OŠ Samobor	1.a	Vanda Bartulica
OŠ Samobor	1.b	Andreja Lastovčić
OŠ Milana Langa, Bregana	1.a	Ružica Rimac
OŠ Pantovčak, Zagreb	1.a	Vesna Gracin
OŠ Pantovčak, Zagreb	1.b	Olgica Mačak
OŠ Jabukovac	1.a	Koraljka Milun
OŠ Jabukovac	1.b	Krunoslava Kregar
OŠ Kajzerica	1.b	Suzana Santini
OŠ Rapska	1.b	Milica Mitrić
OŠ Većeslava Holjevca	1.b	Vesna Slako
OŠ Bartola Kašića	1.a	Maja Kranjčec
OŠ Bartola Kašića	1.b	Sanja Nenadović
OŠ Bartola Kašića	1.d	Igor Novosel
OŠ Bartola Kašića	1.e	Daria Ružić
OŠ Josipa Račića	1.a	Maja Kranjčec
OŠ Josipa Račića	1.c	Iva Perić
OŠ Alojzija Stepinca	1.b	Ivanka Grbeša
OŠ Ivana Meštrovića	1.C	Perica Vulić Vočanec

Drugim testiranjem bilo je predviđeno obuhvatiti 110 djece iz starije dobne skupine jer se pretpostavljalo da će sva djeca biti školarci, no desetero je djece još uvijek ostalo u predškolskim ustanovama te je, zbog osipanja uzorka, bilo moguće ispitati njih 79, tj. 71,81%. Od toga je obuhvaćeno 39 djece koja su ranije išla u Montessori vrtiće (41 djevojčice, 38 dječaka).

Slika 4. Udio dječaka i djevojčica u drugoj fazi istraživanja

Iako znamo da kvalitetno čitanje podrazumijeva razumijevanje pročitanoga, naše se ispitivanje temelji samo na ispitivanju tehnike čitanja iz razloga što su djeca ispitivana na početku drugoga polugodišta prvoga razreda nakon što su upoznata sa svim tiskanim slovima (velikim i malim) abecede, odnosno formalnim latiničkim pismom što upućuje na činjenicu da većina djece svu pozornost pri čitanju usmjerava na proces „čitanja slova“, a ne sadržaja onoga što čitaju, stoga se kao parametri provjere čitanja uzimaju: preciznost čitanja (pč) i broj ispravno pročitanih riječi u minuti (bir/min). Ispitivanje se provelo na tekstu *Đačić prvašić*, autorice Barbare Tonodi-Kukulja iz radne bilježnice *Prvi koraci* autora A. Bežena i V. Budinski. Grupne razlike ispitane su uz pomoć *t*-testa. Za potrebe ispitivanja povezanosti između predčitačkih vještina (fonološka svjesnost i poznavanje slova na vrtićkom uzrastu) i čitačkih vještina (pč i bir/min na školskom uzrastu) korištene su korelacije i linearna regresijska analiza. Sve ove analize izvršene su samo na podgrupi ispitanika ($N=79$) koji su obuhvaćeni naknadnim testom. Utvrđeno je da ispitanici ostvaruju visoke postotke ispravno pročitanih riječi ($M_M=94,91$, $SD_M=3,55$).

Slika 5. Postotak ispravno pročitanih riječi

Kada je riječ o broju ispravno pročitanih riječi u minuti, djeca ispitanici su također postigli visoke prosječne rezultate ($M_M=32,13$, $SD_M=19,26$). Budući da brojna istraživanja potvrđuju da su poznavanje slova i fonološka svjesnost jedni od ključnih prediktora početnoga čitanja, ispitana je korelacija istih.

Kao što se vidi iz tablice 2., sve predčitačke vještine (fonološka svjesnost i poznavanje slova na djeci predškolske dobi) i čitačke vještine (preciznost čitanja (pč) i broj ispravno pročitanih riječi u minuti (bir/min) na učenicima prvoga razreda) međusobno su korelirane.

Tablica 2. Korelacije predčitačkih i čitačkih vještina

Varijable	Fonološka svjesnost	Poznavanje slova	PČ	BIR /min
Fonološka svjesnost	1,00			
Poznavanje slova	,52***	1,00		
PČ	,28*	,26*	1,00	
BIR/min	,36**	,50***	,46***	1,00

Ono što je pitanje od osobite važnosti jest koliko je na osnovi vrijednosti predčitačkih varijabli djece predškolske dobi moguće predvidjeti vrijednosti čitačkih varijabli s rane školske dobi. Ovo je provjereno putem dvije linearne regresijske analize.

U prvoj analizi, fonološka svjesnost i poznavanje slova kod djece predškolske dobi postavljeni su u prediktorsku poziciju, dok je preciznost čitanja učenika prvoga razreda postavljena kao kriterij. Dobiven je statistički značajan model ($F(2, 76)=7,25, p=.001$) s koeficijentom determinacije od $r^2=.096$. Ovo znači da fonološka svjesnost i rano poznavanje slova objašnjavaju oko 9,6% varijance kasnije preciznosti u čitanju. Po Cohenovim (1992) preporukama, ovo je efekt nižega intenziteta. Koeficijenti parcijalnih korelacija (β) prikazani su u tablici 3.

Tablica 3. Predikcija PČ na osnovi fonološke svjesnosti i ranoga poznavanja slova

Varijable	β	Stand. Greška	t	p
Fonološka svjesnost	,20	,099	2,00	,049
Rano poznavanje slova	,16	,097	1,62	,110

Kao što se može uočiti, iako su i fonološka svjesnost i poznavanje slova kod djece predškolske dobi pojedinačno povezani s preciznošću čitanja u prvome razredu osnovne škole (tablica 2), kada se promatraju u kombinaciji (tablica 3), samo fonološka svjesnost ostaje statistički značajan prediktor. Ovo znači da između fonološke svjesnosti i poznavanja slova, fonološka svjesnost bolje predviđa kasniju preciznost čitanja, iako ta predikcija nije velikoga intenziteta.

U drugoj linearnoj regresijskoj analizi, fonološka svjesnost i poznavanje slova kod djece predškolske dobi postavljeni su u prediktorsku poziciju, dok je broj ispravno pročitanih riječi u minuti kod učenika prvoga razreda postavljen kao kriterij. Dobiven je statistički značajan model ($F(2, 76)=14,50, p<.001$) s koeficijentom determinacije od $r^2=.26$. Iz ovoga se može zaključiti da fonološka svjesnost i rano poznavanje slova objašnjavaju oko 26% varijance kasnijega broja ispravno pročitanih riječi u minuti. Po Cohenovim (1992) propozicijama, ovo odgovara efektu visokoga intenziteta. Koeficijenti parcijalnih korelacija (β) prikazani su u tablici 4.

Kao što se može uočiti i fonološka svjesnost i poznavanje slova djece predškolske dobi statistički su značajno povezani s brojem riječi u minuti koji djeca

ispravno čitaju u prvome razredu osnovne škole, ali je rano poznavanje slova, u ovom slučaju, bolji prediktor.

Tablica 4. Predikcija bir/min na osnovi fonološke svjesnosti i ranoga poznavanja slova

Varijable	β	stand. greška	t	P
Fonološka svjesnost	,14	,07	2,10	,04
Rano poznavanje slova	,42	,09	4,68	<,001

Važno je uzeti u obzir da su fonološka svjesnost i poznavanje slova predčitačke vještine svaka za sebe i da bitno utječu na usvajanje čitanja, no danas je gotovo nemoguće očekivati da će se u vrtičkoj skupini koju pohađaju starija djeca, djeca predškolske dobi, naći dijete koje ne poznaje baš ni jedno slovo stoga je gotovo nemoguće ispitati samo jednu od navedenih predčitačkih vještina, a da se i druga ne uzme u obzir. Naime, i naše istraživanje pokazuje kako su sva djeca, svih 110 ispitanika poznavali gotovo sva slova abecede što govori u prilog prethodno navedenoj konstataciji Isto tako, bilo je realno očekivati da su u drugoj fazi istraživanja, kad su ispitanici polaznici prvoga razreda osnovne škole, već nominalno ovladali čitanjem, s tim da smo ih testirali u nekakvom „razdoblju konsolidacije“ te vještine, tj. dok još ne vladaju tim suvereno. U svakom slučaju, to su već relativno pismena djeca i nije realno očekivati da bi se sada trebale javiti izrazite razlike. Ovi rezultati vrlo su važni jer pokazuju da su kontinuirane vježbe za razvoj fonološke svjesnosti iz Montessori programa itekako značajne za prednost u predčitačkim vještinama zbog njihova dugoročnoga utjecaja što i zorno potvrđuje da Montessori koncepcija tome izuzetno pogoduje. Istraživanja koja su proveli Hogan, Catts i Little (2005), Whitehurst i Lonigan (1998, 2003), Reid (2009) i Snowling (2000) pokazala su da su fonološka svjesnost i poznavanje slova dva najbolja prediktora uspjeha u čitanju što je pokazalo i naše istraživanje, a Bradley i Bryant su još 1985. ustanovili da je snažniji učinak na poboljšanje čitanja kada se uvježbavanje fonološke svjesnosti kombinira s poukom o uspostavljanju veze između slova i glasa (Ivšac Pavliša i Lenček, 2010). Rezultati našega istraživanja pokazuju da su i fonološka svjesnost uzeta kao zasebna varijabla, i poznavanje slova kao varijabla svaka za sebe prediktori pri razvoju pismenosti. Naime, i fonološka svjesnost i poznavanje slova pozitivno su povezani s dvije čitačke varijable, ali kada se promatraju zajedno, u slučaju početnoga čitanja, fonološka svjesnost sadrži sve prediktivne informacije koje sadrži i poznavanje slova, plus još nešto povrh toga (jer kada ih se postavi zajedno u model, poznavanje slova prestaje biti statistički značajna, iako je uzorak mali, pa i to treba imati u vidu). Međutim, za broj ispravno pročitanih riječi u minuti poznavanje slova je bolji prediktor, ali su čak i kada ih se promatra zajedno i fonološka svjesnost i poznavanje slova značajni iz čega se može zaključiti da svaka od te dvije varijable nosi dijelić korisne informacije za predikciju broja pročitanih riječi u minuti i ta je predikcija jača. Dakle, fonološka svjesnost i poznavanje slova bolje

predviđaju broj ispravno pročitanih riječi u jedinici vremena nego broj pogrešaka.

ZAKLJUČAK

Naime, iako je našim istraživanjem ispitan relativno mali broj djece, rezultati pokazuju da djeca iz Montessori programa što se predčitačkih i čitačkih vještina tiče pokazuju visoke rezultate. Stoga smo mišljenja kako u tom programu već postoji dobar sustav razrađenih i praktično potvrđenih vježbi te bi bilo korisno dio tih vježbi uvrstiti i u redoviti program predškolskih ustanova. Na taj bi se način pružila mogućnost svoj djeci da ostvare rezultate kakve za sad ostvaruju samo djeca koja su pohađala Montessori program. Ovo je istraživanje demonstriralo da djeca iz Montessori programa u predčitačkim i čitačkim vještinama pokazuju visok stupanj razvijenosti istih, a što ide u prilog tvrdnji da su te vježbe efikasne, što je i u skladu s već postojećim rezultatima istraživanja na engleskom govornom području. Već smo istaknuli da se ovim istraživanjem provjeravala efikasnost provođenja vježbi za razvoj jezičnih vještina u Montessori predškolskim ustanovama, stoga ovaj rad zasigurno otvara prostor budućim istraživanjima metajezičnih sposobnosti djece predškolske i školske dobi. Buduća bi istraživanja bilo korisno provesti na većem uzorku djece predškolske i školske dobi, a smatramo korisnim i ispitivanje drugih oblika metajezične svjesnosti, ne samo fonološke.

LITERATURA

- Armbruster, B. B., Lehr, F., & Osborn, J. (2010). *Put reading first: The research building blocks for teaching children to read* (3rd ed.) Washington: DC National Institute for Literacy.
- Barth, B. M. (2004). *Razumjeti što djeca razumiju*. Zagreb: Profil.
- Bežen, A., & Budinski, V. (2007). *Prvi koraci, radna bilježnica za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
- Bredenkamp, S. (1996). *Kako djecu odgajati*. Zagreb: Educa.
- Bus, A. G., & Ijzendoorn, M. H. (1999). Phonological Awareness and Early Reading: A Meta-Analysis of Experimental Training Studies. *Journal of Educational Psychology* 1999, 91(3), 403-414.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.
- Čudina-Obradović, M. (1999). *Igrom do čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Duncan, J., & Lockwood, M. (2008). *Learning through play. A work-based approach for the early years professional*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Ehri, L. C., Nunes, S. R., Willows, D. M., Schuster, B. V., Yaghub-Zadeh, Z., & Shanahan, T. (2001). Phonemic awareness instruction helps children learn to read: Evidence from the National Reading Panel's meta-analysis. *Reading Research Quarterly* 36, 250-287.
- Franc, V. (2015). *Razlike u fonološkoj svjesnosti i ranome poznavanju slova kod djece predškolske dobi u Montessori i redovitim vrtićima i njihov utjecaj na početno čitanje* (Doktorski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Franc, V., & Subotić, S. (2015). Differences in phonological awareness of five-year-olds from Montessori and regular program preschool institutions. Researching Paradigms of Childhood and Education Conference Proceedings.
- Opatija, HR: Faculty of Teacher Education University of Zagreb.
- Goswami, U., & Bryant, P. E. (1990). *Phonological skills and learning to read*. Hillsdale: LEA.
- Helm, H. J., & Katz, L. (2001). *Young investigators, the project approach in the early years*. New York: Teachers College Press.
- Hogan, T., Catts, H., & Little, T. (2005). The relationship between phonological awareness and reading: Implications for the assessment of phonological awareness. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 36, 285-293
- Ivšac Pavliša, J. i Lenček, M. (2010). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(1), 1-16
- Jacobs, G., & Crowley, K. (2007). *Play, project and preschool standards, Nurturing children's sense of wonder and joy in learning*. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Johnson, J. E., Christie, J. F., & Wardle, F. (2005). *Play, development and early education*. Boston: Pearson Education Inc.
- Kodžopeljić, J. (1996). Metalingvistički preduslovi uspešnog usvajanja čitanja. *Psihologija*, 1, 35-48.
- Kolić-Vehovec, S. (2003). Razvoj fonološke svjesnosti i učenje čitanja: trogodišnje praćenje. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39(1), 17-32.
- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću. Novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM Naklada.
- Petrović Soćo, B. (2009). *Mijenjanje konteksta i odgojne prakse dječjih vrtića, Akcijsko istraživanje s elementima etnografskog pristupa*. Zagreb: Mali profesor.
- Philipps, S. (1999). *Montessori, Priprema za život, Odgoj neovisnosti i odgovornosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pope Edwards, C. (2002). Three approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and practice*, 4(2), 1-24.
- Rathvon, N. (2004). *Early Reading Assessment. A practitioner's handbook*. New York, London: The Guilford Press
- Reid, G. (2009). *Dyslexia. A Practitioner's Handbook*. Fourth Edition. Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd.
- Rinaldi, C. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia, Listening, researching and learning*. New York: Routledge.
- Seitz, M. i Hallwachs, U. (1997). *Montessori ili Waldorf?*, Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge. Zagreb: Educa.
- Snowling, M. (2000). *Dyslexia* (2nd ed). Oxford: Blackwell Publishers.
- Subotić, S. (2011). Konstrukcija testa fonološke svjesnosti na srpskome jeziku. *Primenjena psihologija*, 2, 127-149.
- Subotić, S. (2014). *Evaluacija inkluzivne obrazovne reforme u osnovnoj školi*. Doktorski rad. Filozofski fakultet. Univerzitet u Novom Sadu. Novi Sad. Srbija.
- Šagud, M. (2006). *Odgajatelj kao reflektivni praktičar*. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.
- Trehearne, M. P. (2011). *Learning to Write and Loving It! Preschool-Kindergarten*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Wagner, R. K., Torgesen, J. K., Rashotte, C. A., Hecht, S. A., Barker, T. A., Burgess, S. R., Donahue, J., & Garon, T. (1997). Changing relations between phonological processing abilities and word-level reading as children develop from beginning to skilled readers: A five year longitudinal study. *Developmental Psychology, 33*, 468-479.

Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child Development, 69*, 848-872.

Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (2003). Emergent literacy: development from prereaders to readers. U S. B. Neuman i D. K. Dickinson (Ur.), *Handbook of Early Literacy Research*. The Guilford Press, 27(28), 11-29.

INFORMACIJE O AUTORIMA

Vendi Franc

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb
e-mail: vendifranc@gmail.com

Božica Vuić

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb
e-mail: bozica.vuic@ufzg.hr